

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 349.6(477)

В. І. КНИШ,

*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри адміністративного права
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОФІЛАКТИКА ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Досліджено місце органів внутрішніх справ України у профілактиці екологічних правопорушень. Проаналізовано причини та умови вчинення адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки та деякі напрямки діяльності міліції щодо попередження їх вчинення.

На сучасному етапі забезпечення екологічної безпеки у всьому світі розглядається як основне завдання, бо безвідповідальне й споживче ставлення до природи ставить людство на межу екологічної катастрофи. Охорону навколишнього природного середовища називають однією з найактуальніших проблем сучасної України. Конституцією України визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави [1].

Профілактика екологічних правопорушень ґрунтується насамперед на екологічному законодавстві, де існує розгалужена система правових актів і норм. Такі норми є в Земельному, Водному, Лісовому кодексах, у законах України «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України» та інших екологічно-правових актах. У той же час багатогранність функцій органів внутрішніх справ надає можливість впливати на додержання вимог екологічного законодавства при виконанні обов'язків з охорони громадського порядку, права власності, при забезпеченні охорони тих чи інших об'єктів природи, при застосуванні юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства, виконуючи інші правоохоронні та природоохоронні дії.

Таким чином, міліція є особливим органом виконавчої влади, на який законодавством покладено здійснення контролю за дотриманням

природоохоронного законодавства, запобіганням екологічним правопорушенням та їх припинення, застосуванням стосовно правопорушників адміністративно-правових заходів впливу в межах, встановлених нормативними актами.

Проблемою профілактики правопорушень органами внутрішніх справ, у тому числі тих, які посягають на екологічну безпеку, займалися такі вчені, як О. М. Бандурка, І. П. Голосніченко, А. П. Гетьман, І. А. Дмитренко, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, В. О. Ліпкан, М. І. Малишко, В. І. Олефір, О. О. Погрібний, Ю. О. Чирва, Ю. С. Шемшушенко, В. В. Янчук. Разом із тим, питання профілактики екологічних правопорушень та роль органів внутрішніх справ у реалізації цієї діяльності детально не розглядалися, тому потребують систематизації та подальшого вдосконалення, що і є **метою** даної статті.

Так, екологічне правопорушення можна визначити як протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), що вчиняється суб'єктом та спричиняє або несе реальну загрозу заподіяння екологічної шкоди чи порушення прав і законних інтересів суб'єктів екологічного права [2].

Загальним об'єктом екологічних правопорушень є суспільні відносини щодо навколишнього природного середовища у цілому та його окремих компонентів, які регулюються та охороняються нормами права [3]. Залежно від спеціального об'єкта та предмета можна виділити посягання у сфері: використання природних ресурсів (земельних, водних, лісових тощо); охорони навколишнього природного середовища (порушення природоохоронних вимог

на стадії прийняття рішень і в процесі здійснення господарської діяльності, порушення вимог охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду, курортних, лікувально-оздоровчих рекреаційних зон та інших територій, що підлягають особливій охороні); екологічної безпеки (невиконання заходів щодо запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних екологічних ситуацій, порушення вимог екологічної безпеки у процесі здійснення певних видів діяльності).

Профілактика екологічних правопорушень належить до заходів забезпечення екологічної безпеки, що є сукупністю визначених законодавцем засобів, які застосовуються спеціально уповноваженими органами у встановленому процесуальному порядку з метою забезпечення екологічної безпеки [4].

Так, основними напрямками діяльності міліції щодо охорони навколишнього природного середовища є: здійснення контрольно-наглядових функцій за дотриманням природоохоронного, санітарно-епідеміологічного законодавства; участь у притягненні до юридичної відповідальності за скоєні екологічні правопорушення в межах відведеної компетенції; профілактика екологічних правопорушень. Однак перелік об'єктів природи, які підлягають охороні міліцією, не визначено.

Таким чином, розгалуженість правоохоронного законодавства та специфічність об'єктів, що потребують захисту, обумовлюють застосування цілої системи заходів профілактики посягання на них.

Ми погоджуємося з В. Г. Негодченком, котрий під профілактикою правопорушень розуміє діяльність, метою якої є запобігання криміногенним наслідкам людської діяльності, а також виявлення, вивчення причин та умов, що впливають на правопорушення, найчастіше за допомогою примусових заходів, без втручання до сфери конституційних прав та свобод особи [5, с. 215].

На думку О. М. Бандурки та І. О. Панова, профілактика правопорушень – це соціально спрямована діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення причин та умов вчинення правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антигромадської поведінки особи, ліквідації правопорушень як соціального явища та забезпечення під

час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян [6, с. 168].

Таким чином, профілактична діяльність правоохоронних органів у сфері екології ґрунтується на виявленні причин та умов, що сприяють порушенню природоохоронного законодавства, яке є основою профілактичних заходів. Залежно від правового статусу того чи іншого правоохоронного органу визначаються його функціональні обов'язки в зазначеній сфері [7, с. 131–135].

Причини та умови екологічних правопорушень можна поділити на суб'єктивні (тобто обставини, які виникають в особи бажання їх вчинити) та об'єктивні, до яких належать негативні наслідки для природи деяких досягнень науки і техніки тощо.

Так, суб'єктивно обумовлюють учинення правопорушень у сфері забезпечення екологічної безпеки правовий нігілізм; низький рівень екологічної культури – слабка виховна робота як з особами, відповідальними за дотримання екологічних нормативів, так і з рядовими працівниками підприємств і населенням; прагнення окремих осіб до нехтування екологічними нормативами заради збільшення виробництва та отримання прибутку; несвоечасність виявлення та реагування на екологічні правопорушення правоохоронними і контролюючими органами, їх корумпованість тощо.

Залежно від ієрархії причин та умов правопорушень, у структурі спеціальної профілактики виокремлюють загальноспеціальну, спеціальну (профілактику окремих груп правопорушень) та індивідуальну профілактику [8, с. 17]. Так, метою спеціальної профілактики є запобігання окремим правопорушенням чи ліквідація причин та умов, які їм сприяють. У профілактичній діяльності органів внутрішніх справ вона посідає основне місце та реалізується через певний комплекс заходів профілактики та виховання.

Індивідуальна профілактика правопорушень міліцією – це діяльність її підрозділів, посадових осіб, окремих працівників щодо виявлення осіб, від яких, за об'єктивно встановленими даними, можна чекати вчинення правопорушень (злочинів, адміністративних проступків) і провадженню щодо них і навколишнього соціального мікросередовища позитивного коригувального впливу. Ця профілактика охоплює стадії доделіктної профілактики, завданням якої є недопущення формування в особи антигромадської

спрямованості на вчинення злочинів, адміністративних проступків та інших правопорушень; припинення вчинення правопорушення на стадії приготування або замаху; профілактичні заходи за фактом вчиненого злочину, адміністративного проступку; профілактичні заходи після учинення правопорушення (ці заходи спрямовані на недопущення та усунення факторів, які сприяли б учиненню правопорушення).

У деяких випадках причини та умови екологічного правопорушення можуть бути одразу з'ясовані. У такому разі працівники правоохоронних органів мають своєчасно на них відреагувати. В іншому випадку причини та умови можна виявити, лише розкривши злочини або правопорушення. Тому працівникам правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу з екологічними правопорушеннями, необхідно про це пам'ятати й організовувати свою роботу з розкриття та профілактики порушень природоохоронного законодавства виходячи з конкретних умов правопорушень. Домінуючою причиною порушень природоохоронного законодавства, як свідчить практика, є конкретні мотиви (наприклад незаконне вирубування хвойних дерев напередодні новорічних свят).

Отже, у профілактиці екологічних правопорушень міліцією головна увага приділяється запобіганню забрудненню навколишнього природного середовища, профілактиці браконьєрства, порушень правил полювання, протизаконного застосування зброї під час полювання тощо.

Таким чином, здійснення дозвільної діяльності органів внутрішніх справ через видачу ліцензій і дозволів та форму проведення контролю сприяє виявленню правопорушень (умов зберігання, наприклад, вогнепальної зброї, отруйних речовин, незаконного виробництва), а також запобіганню порушенням та їх шкідливим наслідкам.

Дуже важливою умовою профілактики екологічних правопорушень є взаємодія з іншими державними органами із забезпечення екологічної безпеки: з територіальними органами Державної екологічної інспекції та іншими природоохоронними органами [9] у галузі охорони навколишнього середовища, браконьєрства, порушення правил полювання та рибальства, нагляду за технічним станом автотранспорту; відносини міліції з інспекторами з полювання або рибної ловлі, працівниками лісової охоро-

ни та іншими підрозділами природоохоронних органів з охорони навколишнього природного середовища, які повинні забезпечувати можливість отримання необхідної інформації про стан її охорони у стислий термін. Крім того, ефективність профілактичних заходів досягається не тільки завдяки їх поєднанню з іншими заходами впливу, а й за допомогою налагодженої діяльності різних органів виконавчої влади у сфері екології (поряд із підрозділами міліції громадської безпеки широке коло природоохоронних завдань виконують й інші служби міліції територіальних органів внутрішніх справ – служби з питань боротьби з економічними злочинами). Однак, така взаємодія потребує поліпшення.

Важливим напрямом профілактичної діяльності є й ветеринарно-санітарний нагляд у системі органів внутрішніх справ [10]. Діяльність підрозділів ветеринарної міліції, що функціонують у складі МВС України, спрямована на надання практичної допомоги державним установам ветеринарної медицини в організації та здійсненні заходів щодо профілактики, локалізації і ліквідації карантинних хвороб, припинення дій, які містять ознаки адміністративних правопорушень і злочинів. Даний підрозділ також здійснює нагляд за додержанням юридичними і фізичними особами ветеринарно-санітарних вимог, спрямованих на захист довкілля та збереження здоров'я людей.

Підрозділам міліції належить особлива роль у профілактиці правопорушень під час охорони гідротехнічних споруд, водозабірних та водоспускових споруд, водосховищ із великим запасом води. Водні об'єкти передаються під охорону підрозділам позавідомчої охорони міліції через їх особливе цільове призначення – постачання питної води населенню. Таким чином, охорона у даному випадку здійснює профілактичну функцію, пов'язану із забезпеченням санітарно-гігієнічної безпеки населення.

Значне місце у профілактичній діяльності міліції посідає діяльність різних служб та підрозділів, які створюються для охорони окремих природних об'єктів, що мають важливе економічне та екологічне значення. Як правило, вони створюються на базі підрозділів позавідомчої охорони.

Крім того, органи внутрішніх справ застосовують засоби патрулювання, у тому числі спільно з членами садівницьких, городницьких

товариств, виставленням мобільних міліцейських груп з метою збереження територій та об'єктів історико-культурної та природної спадщини [11].

Практикується також проведення бесід, лекцій з поясненнями екологічного законодавства як для громадян, так і для посадових осіб. Важливо те, що значна частина профілактичної діяльності міліції має фактичний характер, тобто безпосередньо спрямована на запобігання правопорушенням. На нашу думку, поряд з інформуванням слід застосовувати такі заходи переконання, як: екологічне навчання та агітація; пропаганда природоохоронної діяльності; пояснювальна робота; осуд антисоціальної поведінки у сфері екології тощо. Ці заходи слід за-

стосовувати в комплексі із заходами примусу та іншими засобами впливу.

Таким чином, значна роль органів внутрішніх справ у профілактиці екологічних правопорушень обумовлює необхідність урегулювання порядку взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ з іншими екологічними правоохоронними організаціями, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Екологічна профілактика повинна доповнювати економічну профілактику правопорушень та сприяти утвердженню противитратного механізму господарювання, розвивати економічні стимули бажаної для суспільства поведінки суб'єктів господарювання.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Хіміч О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. М. Хіміч. – К., 2005. – 18 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
4. Безсмертний Є. О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Є. О. Безсмертний. – Х., 1997. – 19 с.
5. Негодченко В. О. Державно-правове забезпечення профілактики злочинності / В. О. Негодченко // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2001. – № 1 (4). – С. 213–217.
6. Панов І. О. Адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничного інспектора міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Панов Ігор Олександрович. – Х., 2005. – 233 с.
7. Назаренко Я. Розвиток лісового законодавства України / Я. Назаренко // Право України. – 2003. – С. 131–135.
8. Симоненко А. В. Предупреждение правонарушений средствами воспитания / А. В. Симоненко // Закон и право. – 2005. – № 3. – С. 15–18.
9. Про затвердження положення про Державну екологічну інспекцію : постанова Кабінету Міністрів України від 17 листоп. 2001 р. № 1520 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 47. – Ст. 2084.
10. Про ветеринарну медицину : закон України від 25 черв. 1992 р. № 2498-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531.
11. Про природно-заповідний фонд України : закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

Надійшла до редколегії 17.12.2010

КНЫШ В. И. ПРОФИЛАКТИКА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ

Исследовано место органов внутренних дел Украины в профилактике экологических правонарушений. Проанализированы причины и условия совершения административных правонарушений в сфере экологической безопасности и некоторые направления деятельности милиции относительно предупреждения их совершения.

KNYSH V. PROPHYLAXIS OF ECOLOGICAL OFFENCES IN ACTIVITY OF INTERNAL AFFAIRS AGENCIES OF UKRAINE

The place of internal affairs agencies of Ukraine in the prophylaxis of ecological offences is researched. Reasons and terms of feasant of administrative crimes in the field of ecological safety and some directions of activity of militia in relation to prevent their feasant are analysed.